

Libris

Respect pentru oameni și cărți

G. Gruță

GRAMATICILE PARALELA 45

Gramatică normativă

77 de întrebări
de răspunsuri

Editura Paralela 45

În amănunțite detalii, autorul prezintă Gramatica Normativă în cadrul cursurilor de Gramatică în Științe (1945-1967)

Gramatică normativă

77 de întrebări ♦ 77 de răspunsuri

Ediția a VII-a

Prefață la ediția a IV-a / 13

Prefață la ediția I / 15

Capitolul I. VERBUL

1. *Cartea va apare în curând sau
Cartea va apărea în curând?* / 19
2. *Campania care precedă alegerile este decisivă sau
Campania care precede alegerile este decisivă?* / 23
3. *Cui i se datoresc aceste rezultate sau
Cui i se datorează aceste rezultate?* / 26
4. *Lichidele se evaporă sau
Lichidele se evaporază?* / 28
5. *Speranțele noastre se năruie sau
Speranțele noastre se năruiesc?* / 31
6. *Trebuie luate măsuri urgente sau
Trebuie luate măsuri urgente?* / 33
7. *Cartea merită citită sau
Cartea merită să fie citită?* / 37
8. *Nu merită să cumperi așa ceva sau
Nu se merită să cumperi așa ceva?* / 41
9. *Eu continui cursa sau
Eu continuu cursa?* / 42
10. *Ei nu vreau nimic sau
Ei nu vor nimic?* / 44
11. *Ei o să meargă sau
Ei or să meargă?* / 45
12. *Trebuie să aibă răbdare sau
Trebuie să aibe răbdare?* / 46

13. A venit fără să fi scris sau *telefonat* înainte sau
A venit fără să fi scris sau *să fi telefonat* înainte? / 48
14. *Avem a face* cu un impostor sau
Avem de-a face cu un impostor? / 50
15. Stăm bine în ceea ce *privește* rezultatele sportive sau
Stăm bine în ceea ce *privesc* rezultatele sportive? / 51
16. *Dat fiind* noile condiții de lucru, avem rezultate mai bune sau
Date fiind noile condiții de lucru, avem rezultate mai bune? / 52
17. Autobuzul era plin de călători. Majoritatea *stătea* în picioare sau
Majoritatea *stăteau* în picioare? / 53
18. O mulțime de tineri *se îndrepta* spre stadion sau
O mulțime de tineri *se îndreptau* spre stadion? / 57
19. Unii dintre noi *vom pleca* mâine sau
Unii dintre noi *vor pleca* mâine? / 60
20. *București este* capitala țării, *Bucureștiul este* capitala țării sau
Bucureștii sunt capitala țării? / 62
21. Acest fel de oameni *reușesc* în viață sau
Acest fel de oameni *reușește* în viață? / 65
22. Oricare dintre liderii noștri politici *pot fi contestați* sau
Oricare dintre liderii noștri politici *poate fi contestat*? / 67
23. Subsemnatul *n-am făcut* parte din comisie sau
Subsemnatul *n-a făcut* parte din comisie? / 69
24. Aceasta a fost una dintre ideile care *s-a impus* după revoluție sau
Aceasta a fost una dintre ideile care *s-au impus* după revoluție? / 70
25. Ca unul care *cunosc* situația, dezaprob aceste măsuri sau
Ca unul care *cunoaște* situația, dezaprob aceste măsuri? / 71
26. Cine *are* de pierdut, patronii sau salariații sau
Cine *au* de pierdut, patronii sau salariații? / 72
27. Cauza plecării mele *a fost* intrigile colegilor sau
Cauza plecării mele *au fost* intrigile colegilor? / 73
28. Nici mama, nici tata *n-a plecat* sau
Nici mama, nici tata *n-au plecat*? / 75

29. **Curajul, îndrăzneala, aplombul lui s-a transmis întregii echipe sau Curajul, îndrăzneala, aplombul lui s-au transmis întregii echipe?** / 78
30. **Limba franceză și limba română sunt înrudite sau Limbile franceză și română sunt înrudite?** / 81
31. **A fost odată un moș și o babă sau Au fost odată un moș și o babă?** / 83
32. **Culesul și căratul porumbului s-a terminat sau Culesul și căratul porumbului s-au terminat?** / 85
33. **Îmi place sportul și muzica sau Îmi plac sportul și muzica?** / 87
34. **Prea multă ură și dezbinare s-a manifestat în ultima perioadă sau Prea multă ură și dezbinare s-au manifestat în ultima perioadă?** / 88
35. **Ion, ca și Maria, a refuzat premiul acordat sau Ion, ca și Maria, au refuzat premiul acordat?** / 89

Capitolul II. SUBSTANTIVUL, ARTICOLUL, ADJECTIVUL

36. **Maria este avocat sau Maria este avocată?** / 93
37. **Vin rândunicile sau Vin rândunelele?** / 96
38. **Avem nevoie de acumulatori sau Avem nevoie de acumulate?** / 99
39. **Și-a construit o casă cu trei nivele sau Și-a construit o casă cu trei niveluri?** / 102
40. **Au fost propuse noi itinerarii europene sau Au fost propuse noi itinere europene?** / 104
41. **Au apărut două cotidiane de mare tiraj sau Au apărut două cotidiene de mare tiraj?** / 106
42. **Mâncăm tarte cu cășune sau Mâncăm tarte cu cășuni?** / 108
43. **Era încovoiat ca o secere sau Era încovoiat ca o seceră?** / 112

44. *Greierele și furnica au devenit personaje de fabulă sau Greierul și furnica au devenit personaje de fabulă?* / 113
45. A șutat *Rotáriu* sau A șutat *Rotariú?* / 115
46. Răspunde elevul *Ionescu Radu* sau Răspunde elevul *Radu Ionescu?* / 117
47. Mulțumim *mass-media* locale pentru ajutor sau Mulțumim *mass-mediei* locale pentru ajutor? / 119
48. Comandăm *friptură de vită înăbușită* sau Comandăm *friptură înăbușită de vită?* / 122
49. *Din punct de vedere* al efectelor economice, măsura luată a reprezentat un eșec sau *Din punctul de vedere* al efectelor economice, măsura luată a reprezentat un eșec? / 123
50. Mergem la *Vișeu de Sus* sau Mergem la *Vișeul de Sus?* / 124
51. Vorbește *inginer Ion Popescu* sau Vorbește *inginerul Ion Popescu?* / 127
52. *Întreg* stadionul aplaudă sau *Întregul* stadion aplaudă? / 128
53. Planurile de restructurare *ale* guvernului nu s-au aplicat sau Planurile de restructurare *a* guvernului nu s-au aplicat? / 129
54. Un coleg și o colegă *a* fiului meu au plecat în excursie sau Un coleg și o colegă *ai* fiului meu au plecat în excursie? / 131
55. Aceasta este o acțiune *a căru* efect nu se cunoaște încă sau Aceasta este o acțiune *al cărei* efect nu se cunoaște încă? / 133
56. Ne adresăm ministrului *cel* nou sau Ne adresăm ministrului *celui* nou? / 134
57. Avea o memorie și o inteligență *remarcabilă* sau Avea o memorie și o inteligență *remarcabile?* / 135
58. Filmul își datorează succesul acțiunii sale *pline* de neprevăzut sau Filmul își datorează succesul acțiunii sale *plină* de neprevăzut? / 137

Capitolul III. PRONUMELE, NUMERALUL

59. Ne întâlnim la sfârșitul anului *acesta* sau
Ne întâlnim la sfârșitul anului *acestuia*? / 139
60. Am greșit *însăși prin atitudinea noastră* sau
Am greșit *prin însăși atitudinea noastră*? / 141
61. Cartea *care* o citesc acum este excelentă sau
Cartea *pe care* o citesc acum este excelentă? / 144
62. I-am scris unei nepoate *a mele* sau
I-am scris unei nepoate *ale mele*?
I-am scris unei nepoate *de-a mele* sau
I-am scris unei nepoate *de-ale mele*? / 145
63. Această melodie *v-o* dedic dumneavoastră sau
Această melodie *vi-o* dedic dumneavoastră? / 147
64. Locuim la etajul *trei* sau
Locuim la etajul *al treilea*? / 148
65. Ne întâlnim la *ora 17* sau
Ne întâlnim la *orele 17*? / 152
66. *Cele* patru milioane de lei nu ajung sau
Cei patru milioane de lei nu ajung? / 154
67. Călătorim în vagoane de clasa *întâi* sau
Călătorim în vagoane de clasa *întâia*? / 158
68. Mai sunt *paisprezece* zile până la vacanță sau
Mai sunt *patrusprezece* zile până la vacanță? / 160

Capitolul IV. ADVERBUL, PREPOZIȚIA, CONJUNCȚIA

69. Intrarea nu este permisă *decât* cu invitație specială sau
Intrarea nu este permisă *decât numai* cu invitație specială? / 163
70. Acum suntem mai tari ca *niciodată* sau
Acum suntem mai tari ca *oricând*? / 164
71. Nu mă *mai* doare capul sau
Nu *mai* mă doare capul? / 166
72. Bem un pahar *de* lapte sau
Bem un pahar *cu* lapte? / 167

73. **L-am apărat ca coleg sau
L-am apărat ca și coleg?** / 169
74. **Lucrurile se vor aranja în funcție de posibilități sau
Lucrurile se vor aranja funcție de posibilități?** / 171
75. **A reușit datorită talentului excepțional și a muncii sale
perseverente sau A reușit datorită talentului excepțional și muncii
sale perseverente?** / 172
76. **Am fost acuzat de extremism; or, mie îmi repugnă orice exces sau
Am fost acuzat de extremism, ori mie îmi repugnă
orice exces?** / 173
77. **Nu e bine ca să ascundem adevărul sau
Nu e bine să ascundem adevărul?** / 174

Ecouri critice la edițiile anterioare / 177

Capitolul I

VERBUL

1. *Cartea va apare* în curând sau *Cartea va apărea* în curând?

Verbul subliniat din titlu aparține conjugării a II-a (cu infinitivul în *-ea*), de aceea formularea corectă este cea de pe locul secund (*Cartea va apărea în curând*). Este adevărat însă că foarte mulți vorbitori – și nu dintre cei cu un slab nivel de instrucție – apelează astăzi la varianta în *-e* (*va apare*), cu sufix infinitival specific conjugării a III-a.

Frecvența abaterii de la normă, sesizabilă și la alte verbe care aparțin aceluiași tip flexionar, arată că avem de-a face cu un fenomen lingvistic mai amplu, care merită să fie cunoscut. Este vorba de tendința unor verbe de a părăsi clasa flexionară a conjugării a II-a, trecând la conjugarea a III-a. Întrucât conjugarea a II-a este foarte slab reprezentată în limba română actuală (aproximativ 25 de verbe active), se pune chiar întrebarea asupra șanselor de supraviețuire a acestora într-o perspectivă mai mult sau mai puțin îndepărtată. În mod implicit, este pusă în discuție și autoritatea/legitimitatea normei pe care am invocat-o în soluționarea cazului exemplificat în titlu.

1. Destinul verbelor de conjugarea a II-a poate fi aproximat numai în urma examinării acestor verbe, individual sau pe grupuri mai restrânse. Înainte însă de acest demers, facem câteva precizări lexico-gramaticale cu caracter mai general.

Toate verbele conjugării a II-a sunt de origine romanică. Unele au fost moștenite direct din latină: *a avea, a bea, a cădea, a durea, a încăpea, a părea, a plăcea, a putea, a scădea, a șede, a tăcea, a vedea, a vrea, a zăcea*. Altele sunt apariții târzii, rezultate din calchiera, totală sau parțială, a unor modele neoromane: *a apărea, a compărea, a se complăcea, a decădea, a dispărea, a displăcea, a întrevedea, a prevedea, a reapărea, a recădea, a revedea*.

Având în vedere că neologismele de mai sus au intrat în limbă în ultimii 150-200 de ani, putem afirma că, mai mult de un mileniu, această clasă flexionară (conjugarea a II-a) a fost total neproductivă, în ciuda multor

influențe lexicale pe care le-a suportat limba română în acest vast interval de timp. Încadrarea morfologică a neologismelor verbale amintite, la conjugarea a II-a, ca derivate ale verbelor *a cădea, a părea, a plăcea, a vedea*, nu numai că nu a dus la fortificarea unui model flexionar fragil, dar l-a slăbit și mai tare. Migrând ulterior spre conjugarea a III-a, noile achiziții au atras după ele și verbele-bază.

2. Orientarea acestor verbe spre conjugarea a III-a, care cuprinde cam 250-300 de verbe, și nu spre celelalte două, mult mai bine reprezentate cantitativ (conj. I, aproximativ 2500; conj. a IV-a, aproximativ 3000 de verbe), se explică prin asemănarea foarte mare dintre modelele flexionare ale conjugărilor a II-a și a III-a. În esență, diferența dintre ele se poate reduce la *plasarea accentului*, manifestată la următoarele forme:

a) **Infinitivul prezent** are accentul pe silaba penultimă, la verbele de conjugarea a III-a (*a înțelege, a merge, a pricepe* etc.), iar la cele de conjugarea a II-a accentul cade pe silaba ultimă (*a avea, a putea, a dura* etc.). Această diferență de accent este mai importantă decât opoziția afixală (*e-ea*), care poate fi neutralizată. De exemplu, forma regională *a vedé*, cu un *e* deschis în final, accentuat, se încadrează tot la conjugarea a II-a, ca *a vedea*, formă literară; în schimb, *a ține* și *a ținé* (cu *e* deschis) prin diferență de accent, sunt repartizate la conjugări diferite.

b) **Indicativul prezent** (persoanele I și a II-a plural) are radicalul accentuat când verbul este de conjugarea a III-a (*mérgem, mérgeți*); la verbele de conjugarea a II-a, accentul cade, obligatoriu, pe flectiv (*putém, puteți*).

Desigur, pentru a realiza o imagine absolut exactă a deosebirilor dintre cele două conjugări, trebuie să avem în vedere, pe lângă formele menționate mai sus, timpurile și modurile compuse, în a căror structură apare infinitivul (indicativul prezent, condiționalul-optativ prezent, imperativul negativ singular). De asemenea, trebuie să ținem cont că formele de persoanele I și a II-a plural, de la indicativul prezent, se repetă întocmai la persoanele respective de la conjunctiv prezent, de la viitorul construit cu conjunctivul și de la imperativul plural (persoana a II-a). În rest, cum afirmam anterior, cele două paradigme (conjugarea a III-a – conjugarea a II-a) sunt identice, fapt care facilitează trecerea de la o clasă la alta (în realitate, de la cea mai slabă cantitativ, mai neproductivă, la cea mai puternică).

Trecerea de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a se face în două etape: (1) modificarea infinitivului (și a formelor compuse cu acesta) și (2) modificarea indicativului prezent, persoanele I și a II-a plural (și a formelor identice cu ele). Din această cauză, procesul cunoaște și o fază

intermediară, de flexiune mixtă. De pildă, un verb ca *a apărea* se află acum în această fază: se spune frecvent *va apare, ar apare* (după conjugarea a III-a), dar *apărém, apăréți* (după conjugarea a II-a). Firește, un verb își schimbă statutul morfologic numai după ce a străbătut toate etapele, cum s-a întâmplat cu *a rămânea, a ținea, a umplea*, care, astăzi, în toate lucrările descriptive, explicative sau normative sunt trecute ca verbe de conjugarea a III-a (*rămânem, ținem, umplem*).

3. Ținând seama de cele arătate până aici, putem examina situația principalelor verbe care aparțin conjugării a II-a și putem încerca o prognoză privind „atașamentul” acestora la tipul flexionar respectiv.

a) Verbele *a avea, a lua, a dura, a putea, a șede* și *a vrea* au o poziție foarte bine consolidată și nu manifestă tendința de părăsire a conjugării a II-a. Cauzele acestei stabilități nu sunt identice pentru toate cele 6 verbe amintite. De exemplu, *a bea* și *a vrea* nu se vor putea încadra niciodată la conjugarea a III-a, deoarece, fiind monosilabice, nu pot respecta regula accentului pe silaba penultimă, regulă fermă, obligatorie la infinitivul acestei conjugări.

În cazul lui *a avea*, frecvența sa extrem de mare (ca verb predicativ, auxiliar morfologic, semiauxiliar de modalitate) face imposibilă apariția unor modificări prin analogie, indiferent de forța de atracție a unui alt model flexionar. Într-o situație aproape similară se află verbul *a putea* (frecvență mare, valori multiple, plus motive de eufonie). Mai greu de explicat este „atașamentul” celorlalte două verbe (*a dura, a șede*), de aceea ne mulțumim doar să-l consemnăm, ca simplă stare de fapt.

b) Verbele *a încăpea, a scădea, a tăcea* și *a zăcea* cochetează intens cu modelul flexionar al conjugării a III-a. Cele mai avansate sunt *a încăpea* și *a zăcea*. Pentru cel dintâi, explicația avansului ar putea-o constitui structura sa trisilabică. Este singurul verb de conjugarea a II-a, dintre cele moștenite din latină, care are o asemenea dimensiune, dacă ținem seama că *a rămânea*, tot trisilabic, a trecut deja la conjugarea a III-a (*a rămâne*). La *a zăcea* s-ar putea găsi o explicație prin „uitarea modelului”, datorită frecvenței sale mai reduse. Oricum, nici acestea (*a încăpea, a zăcea*), nici celelalte două (*a scădea, a tăcea*) nu au depășit etapa I a tranziției (modificarea infinitivului). Formulări ca *ar mai încape, va scade, ar tot zace, n-ar mai tace* (în loc de *ar mai încăpea, va scădea, ar tot zăcea, n-ar mai tăcea*) pot fi frecvent reperate în româna actuală, dar *încăpem, scădem, tăcem, zăcem* (pentru *încăpém, scădém, tăcém, zăcém*) nu apar decât cu totul izolat.

c) Verbele-bază (*a cădea, a plăcea, a părea* și *a vedea*) sunt atrase spre conjugarea a III-a prin derivatele lor. Vom explica mai jos mecanismul acestei

deplasări. Deocamdată, menționăm că *a plăcea* și *a părea* sunt destul de frecvent utilizate cu forme modificate, de conjugarea a III-a: *nu mi-ar place, nu mi-ar pare rău* (în loc de *nu mi-ar plăcea, nu mi-ar părea rău*).

d) Setul de neologisme obținute prin calchiere derivativă și încadrate la conjugarea a II-a (*a decădea, a displăcea, a se complăcea, a apărea, a compărea, a dispărea, a întrevede, a prevedea, a recădea, a reapărea, a reve-dea*) nu s-a adaptat definitiv la rigorile flexionare ale clasei. Fiind în majoritate verbe cu structură trisilabică, nespecifică celei de a doua conjugări, adaptate oarecum forțat, ca derivate ale unor lexeme aparținând acestei clase, ele au manifestat de la început tendința de a părăsi neproductivul model flexionar oferit, atrăgând, cum am mai arătat, și verbele-bază spre conjugarea a III-a. Primul grup „evadat” îl constituie *a ținea* (devenit *a ține*) și „derivatele” sale: *a se abține, a aparține, a conține, a deține, a menține, a obține, a reține, a susține*. În stare foarte avansată se află neologismele adaptate după *a plăcea* (*a se complăcea, a displăcea*), care au depășit, considerăm noi, faza intermediară, a flexiunii mixte. Formele de infinitiv sau cele compuse cu infinitivul sunt, aproape în totalitate, orientate după modelul conjugării a III-a: *s-ar complăce, se va complăce, mi-ar displăce* (în loc de *s-ar complăcea, se va complăcea, mi-ar displăcea*, variante atestate tot mai rar în exprimarea curentă), în plus, la aceste verbe apare și indicativul prezent cu accent modificat: *ne complăcem, vă complăceți, nu-mi displăceți* etc., în locul formelor cu accent pe flectiv, după regula conjugării a II-a (*ne complăcēm, vă complăcēți, nu-mi displăcēți*), forme desuete, ieșite din uz. În legătură cu cele două verbe (*a se complăcea/a se complăce* și *a displăcea/a displace*), considerăm că lucrările normative ar trebui să valideze noua realitate lingvistică, renunțând la o normă pe care uzul a făcut-o anacronică.

Destul de avansate în evoluția lor spre conjugarea a III-a sunt și verbele din familia lui *a părea*. Timpurile formate cu infinitivul sunt frecvent atestate în noua variantă: *cartea va apare, va dispăre, el va compare* etc. Formele de indicativ prezent urmează regulile conjugării a II-a, cu accent pe flectiv: *apărēm, dispărēm, comparēm* etc. Acesta este și motivul pentru care, deocamdată, dintre cele două variante din titlu, corectă este cea care se conformează conjugării a II-a (*Cartea va apărea în curând*).

Cam aceeași este situația verbelor *a decădea, a prevedea*, poate cu un ușor avans, deoarece la acestea se înregistrează, sporadic, și modificări specifice etapei a doua (*să decădem, să prevădem*). Ultimul verb, *a prevedea*, tinzând să devină *a prevăde*, a provocat deja o deplasare de accent și la substantivul *prevedere*, pronunțat de unii *prevădere/prevăderi*, contrar normei literare.

4. Procesul trecerii unor verbe de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a este o realitate a limbii române actuale. El se realizează treptat, prin „abateri” de la normă, pe care uzul le produce treptat.

În momentul în care un verb a parcurs toate etapele tranziției, acesta primește „oficial” (în gramatici, dicționare, îndreptare) un alt statut flexionar. Până atunci, „abaterile” amintite reprezintă, raportate la limba literară, greșeli de exprimare. Vorbitorii trebuie să știe că acest „haos lingvistic”, în care formele vechi și cele noi coexistă și care prepară saltul calitativ final, este tolerat numai în ocaziile nepretențioase de comunicare lingvistică, în situațiile care reclamă o riguroasă respectare a normelor limbii literare, aceste „ino-vații” trebuie evitate. O formulare cum ar fi *Cartea va apare în curând*, tolerată în româna colocvială, nepretențioasă, nu este recomandabilă într-o publicație care se respectă, într-o expunere la radio sau la televiziune, într-un discurs academic, parlamentar etc., unde, așa cum am mai precizat pe parcurs, este obligatorie varianta de conjugarea a II-a: *Cartea va apărea în curând*.

NOTA BENE!

DOOM-2 păstrează întregul lot al verbelor de conjugarea a II-a în limitele acestui model flexionar. Nu se fac concesii nici pentru cele mai rebele devieri de la paradigma amintită (*a se complăcea, a displăcea*). În consecință, formele corecte ale acestor verbe rămân, în continuare, *m-aș complăcea, mi-ar displăcea, ne complăcem, vă displăcem* etc. (nu *m-aș complăce, mi-ar displăce, ne complăcem, vă displăcem* etc.).

2. Campania care precedă alegerile este decisivă sau Campania care precede alegerile este decisivă?

Unele verbe neologice au manifestat mari ezitări în perioada acomodării lor la sistemul morfologic al limbii române. Verbul subliniat în titlu, de pildă, a oscilat între conjugarea I (*a preceda*) și conjugarea a III-a (*a precede*), iar procesul de adaptare nu este încheiat nici astăzi.

Lucrările normative recomandă încadrarea la modelul flexionar al conjugării I (*a preceda*), ceea ce înseamnă că, dintre cele două variante date în titlu, numai prima este corectă:

Campania care precedă alegerile este decisivă.